

NYIKOLAJ G. KUZNYECOV HÁBORÚS EMLÉKEIBŐL

Kuznyecov tengernagynak, a Szovjetunió volt haditengerészeti miniszterének emlékiratai a második világháborút közvetlenül megelőző időszakot és a háborús eseményeket elevenítik fel.

Mint ismeretes, a Vörös Hadsereg a harcok első szakaszában visszavonulásra kényszerült, és súlyos veszteségeket szenvedett. Mindez az objektív tényezők mellett elsősorban szubjektív okokra vezethető vissza, arra, hogy ha az általános politika és stratégia szemszögéből a fasiszta támadás a Szovjetunió számára nem is volt meglepetés, taktikai síkon mégis készületlenül találta az országot. Az 1941 decemberében lezajlott moszkvai csata után fokozatosan megváltozott a helyzet. A világ első szocialista államának fegyveres ereje az egész nép segítségével támaszkodva, hatalmas áldozatok árán megállította az agresszort, lépésről lépésre felszabadította hazáját, s döntő szerepet játszott a hitlerista-ellenes koalíciónak a náci Németország felett kivívott győzelmében. Több mint ötszáz német fasiszta hadosztályt, valamint szövetségeseiknek csaknem száz hadosztályát morzsolta szét és tette harcképtelenné. Ebben nem kis szerepet játszott a szovjet hajóhad és annak légtereje.

Nyikolaj Geraszimovics Kuznyecov memoárja, a műfaj sajátos vonásait szülégszerűen magán viselve, bepillantást enged a világtörténelem e drámai felvonásának, a második világháborúnak egyik fontos mozzanatába.

A memoár könyvalakban még nem jelent meg, a Mezdunarodnaja zsziny című folyóirat közli 1966 óta megszakításokkal. Az alábbi részeket innen válogattuk s bocsátjuk olvasóink elé, abban a sorozatban, amelyben lapunk eddig Gandhi, C. Argetoianu, Che Guevara, Bertrand Russell, Simon Wiesenthal műfajilag hasonló írásait publikálta.

G. J.

KÖZELEG A VIHAR

1940 vége felé Németországhoz fűződő viszonyunkban kezdtük érezni a változásokat. Ennek nyilván nagyon komoly okai voltak. Az idő tájt még csupán bizonyos tünetek árulkodtak Hitler döntéséről, hogy megtámadja a Szovjetuniót. Franciaország összeomlása után Hitlernek ki kellett szemelnie következő célját. Elhalasztotta a „Tengeri oroszlán” fedőnévvel jelölt hadműveletet, az angliai partraszállást. E helyütt nem kívánom elemezni a halasztást. Több oka lehetett, de egy biztos: ilyen műveletben a haditengerészet elsőrendű szerepet játszik. S a német haditengerészet nem volt elég erős.

Németország 1938-ban, vagyis velünk egyidőben nagy hajóépítési programba kezdett. Tíz évre szólt a terv, s a következőket irányozta elő: 10 hatalmas hadihajó, 4 repülőgép-anythinghajó, 15 romboló, 49 cirkáló, 158 torpedónaszád, 248 tengeralattjáró. A programot tulajdonképpen az Anglia elleni harcra dolgozták ki. A német tengerészet parancsnokai a negyvenes évek közepére számfítottak harcra késznek lenni. A háború azonban korábban, már 1939-ben kitört, amikor a fasiszták még jóformán semmit sem valószínűsítettek meg tengeri erejük tervezett növeléséből. A tény minden bizonnyal szerepet játszott a „Tengeri oroszlán” hadművelet során. A német haditengerészet gyengesége határozottan azon okok

közé tartozik, amelyek Hitlert arra készítették, hogy mondjon le az angliai part-raszállásról. Ez viszont arra sarkallta, hogy más megoldással próbálkozzék. Ki tudja, mi minden történhetett volna, ha annak idején Németországnak erős a flottája?

Bármint is volt, Hitler a Barbarossa-tervet választotta, vagyis a támadást a Szovjetunió ellen. Ez a német nagyvezérkarban alaposan kidolgozott terv többek között előírta a támadást Leningrád és Moszkva ellen, a Don-szénmedencét célzó offenzívát: ezek voltak a Szovjetunió ellen indítandó háború lényeges stratégiai irányai. A német haditengerészeti hadműveletekben; végül is így a flottára nagyon korlátozott szerep háruult volna. A tábornokok arról biztosították Hitlert, hogy egymagukban is legyőzik a Szovjetuniót. A tábornokoknak és tengernagyoknak a nagyvezérkaron belül zajló versengése mellett még egy tényező hatott a dolgok alakulására: Németországnak konokul kellett harcolnia az Atlanti-óceánon a főlényért, a haditengerészeti parancsnoksága mégis úgy határozott, hogy Balti-tengeri flottánk ellen széleskörűen beveti légierijét, közepes és kis hajóit, tengeraltatókat és aknavetőit. A szárazföldi erők főparancsnoksága mindenesetre abban reménykedett, hogy néhány héten belül beveheti Leningrádot, tehát Kronstadot is. A német haditengerészeti feladata volt a tengeri utak és a partok biztosítása a szárazföldi hadsereg remélt díszmenete idején, majd pedig annak megakadályozása, hogy tengeri egységeink a Finn-öbölből kifuthassanak.

Ezek voltak hát a németek tervei.

Persze, miközben a német hadvezetés idővesztés nélkül csoportosította erőit Keleten, rendszeresen szállította át hadosztályait, és határaink közelében repülőtereket épített, mi mit sem tudtunk a Barbarossa-tervről. A németek előbb különleges osztagokat küldtek a fasiszmus hatókörébe került országokba, tiszti csoportokat Finnországba és Romániába; később következtek a csapatok. Mind gyakrabban látogattak német hadihajók a finn kikötőkbe. A megnemtámadási szerződéssel mit sem törődve a hitleri hírszerzés fokozta tevékenységét. Német gépek „tévedésből“ minduntalan katonai

létesítményeink fölé repültek. Egyre több jel figyelmeztetett a Szovjetunió elleni támadás előkészületeire. Világossá vált, hogy a fasiszta Németország legvalószínűbb ellenségünk. A megnemtámadási szerződés értékét veszítette, Hitler magatartása tette semmissé.

Változást észleltünk a német tengerészeti attasé, von Baumbach tevékenységében. Felettese nemhiába tulajdonítottak nagy fontosságot beosztásának. Mind gyakrabban látogatott el a haditengerészeti népbiztosság nemzetközi osztályára. Felajánlotta, hogy „hasznos értesüléseket“ közöl velünk, s csak úgy mellékesen megpróbált bizonyos adatokat megtudni flottánkról.

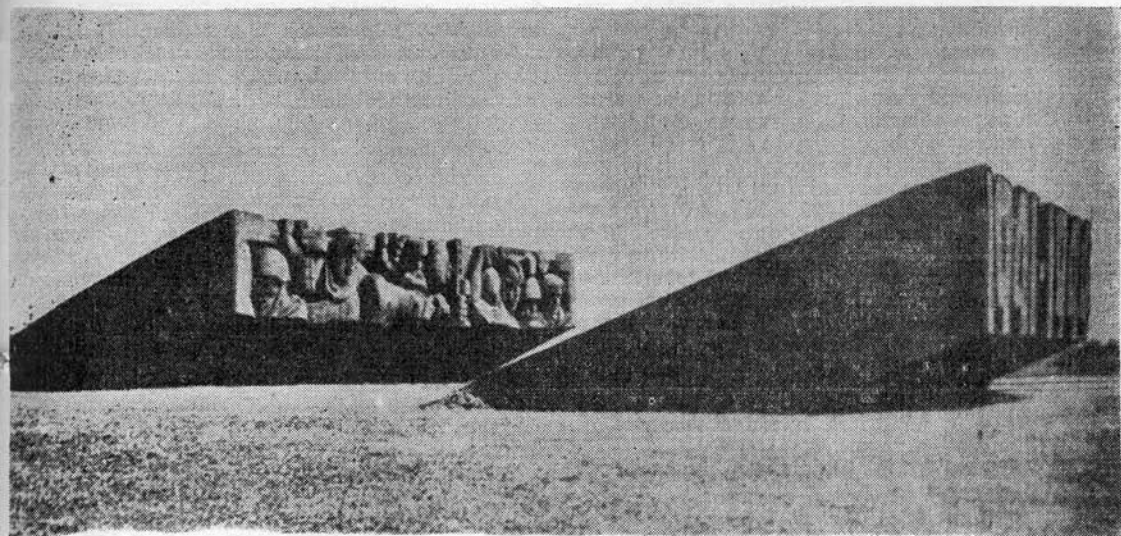
Száz szónak is egy a vége: 1941 elején kezdtek befutni az értesülések Hitler békesnek igazán nem nevezhető szándékairól. Kezdetben nem voltak olyan gyakoriak; később mind konkrétabbakká és változatosabbakká váltak. Akárhogyan ügyeskedett a német hadvezetés, nem álcázhatta a Barents-tengertől a Boszporuszig terjedő fronton bekövetkezendő nagystílű támadás előkészítését.

A főparancsnokság közlései és a különböző flottáktól befutó jelentések nyugtalanító híreket tartalmaztak. Minden személyes érintkezés, minden telefonbeszélgetés alkalmával a flották parancsnokai sürgetően tudakolták: hogyan vélekedik a kormány Németország barátságtalan cselekedeteiről.

A leggyakrabban a Balti-tengeri flotta parancsnoka, Tribuc telefonált, minthogy a Balti-tengeren a németek magatartása kivételesen gyanús volt. Valahányszor légi terünk újabb megsértéséről vagy más hasonló tényről értesített, Tribuc, ez az energikus és kezdeményezni kész parancsnok, változatlanul megkérdezte: ezt meg miképpen kell értékelni.

Valójában már 1941 elejétől mindezeket a tényeket időszerű lett volna elemezni, egybevetni. Mérlegelni kellett volna egyrészt a hitleristák cselekedeteit, vagyis a reális tényeket, másrészt fogadkozásaikat, ez esetben: a megnemtámadási szerződést. Vajon mi nyom súlyosabban a latban?

Valóban létezett a megnemtámadási szerződés, de Hitler könyve, a *Mein Kampf* ugyancsak létezett. Kifejtette benne a „keleti térség“ meghódításának eszméjét, s tulajdonképpen soha nem tagadta meg se könyvét, se terveit.

Ju. Carikovszkij—B. Szvinyin: A lembolovszki magaslat (emlékmű)

JÚNIUS 22-ÉNEK ÉJSZAKÁJA

Szombat, június 21-e, úgy telt el, mint az előző napok: rengeteg nyugtalanító hír érkezett a flottáktól. Általában ünnep előtti napokon hamarabb abbahagyjuk a munkát, de aznap nyugtalan voltam, hazatelefonáltam:

— Ne várjatok, később megyek.

Feleségem nem lepődött meg, elég gyakran tovább maradtam hivatalomban. Egyszerűen csak annyit kérdezett, bent maradok-e a Népbiztosságon.

— Majd ha hazamegyek, elmondom — válaszoltam.

Telefonon nem akartam beszélni a dolgról.

Fülledt meleg volt azon a júniusi estén. Sűrű fekete felhők borították az eget, szél nem indult, levél sem rezdült. Szobámban nyitva voltak az ablakok, de nem volt huzat.

Elcsendesedtek a hivatalok. Tizennyolc óra után vacsoraidő van. A vezető beosztásúak ilyenkor hazamennek, hogy aztán huszonegy óra körül visszatérjenek, s késő éjszakáig dolgozzanak. De szombaton sokan vidékre mentek. Majdnem mindenütt szünetelt a munka.

Kivételesen csendes este volt. A telefon sem csengett, mintha kikapcsolták volna. Még az olyan „duhaj” népbiztosok, mint Malisev vagy Noszenko, akikkel akkoriban szoros kapcsolatokat tartottam, még ők sem csengettek fel a szokásos kérdéssel: „Mi újság?”

Irodámban voltam, a nyitott ablakon át hallottam az utca moráját: motorberregést, néha egy-egy nevetést, fiatalosát, gondtalant...

Gépiesen turkáltam papírjaim között: képtelen voltam koncentrálni. Átnéztem a külföldi sajtó szemléjét, a TASZSZ jelentéseit. A legkülönfélébb újságok írtak az orosz—német háború azonnali ki-robbanásának lehetőségéről. Pedig igazán nem mondhatni, hogy összebeszéltek volna.

Visszaemlékeztem, hogyan kezdődtek a régebbi háborúk. Például az orosz—japán. 1904-ben. A haditengerészeti iskolán sokat beszéltek nekünk erről, talán éppen azért, mert első felvonása a tengeren játszódott le. A japán torpedórombolók váratlan támadásával indult a Port Arthur kikötőjében horgonyzó orosz hadihajók ellen.

Gall, a haditengerészeti iskola taktikát előadó tisztje, ez a vidám és szellemes ember tudta, hogyan kell bonyolult fogalmakat egyszerűen és tetszetősen megmagyarázni. Egy jó bemondás, s egy pillanaton belül Gall már bele is vágott a legbonyolultabb tengeri hadműveletek körülményeinek alapos elemzésébe. Ami Port Arthurt illeti, hangsúlyozta: nincsen abban semmi meglepő, hogy az ellenség hadüzenet nélkül támadt, hiszen ellenség, és kész. Galádságán felháborodni — naivság. Inkább parancsnokságunk gondatlanságán kell megle-

pódni, ahogyan flottánkat a japánok csapásainak kitette...

Ezeket az iskolai emlékeket újabbak követték. Visszaemlékeztem arra a feszültségre, amelyet mindannyian éreztünk a Haszan-tó környéki események idején, amikor a japán légierő berepülését vártuk Vlagyivosztk ellen...

Töprengésemet Alafuzov tengernagy, a haditengerészet vezérkari főnökhelyettesének érkezése szakította félbe. Mint minden este, most is jelentéstételre jött. A helyzet semmit nem változott: nagyon nyugtalanító a Balti-tengeren, csendes a Fekete-tengeren, az Északi-tengerről semmi jelenteni való.

Amikor ismét magamra maradtam, felcsengettem a honvédelmi Népbiztosságot.

— A népbiztos házon kívül van — hangzott a válasz.

Nem volt hivatalában a nagyvezérkar főnöke sem.

Elhatároztam, hogy felhívom a vezérkarokat. Előbb a Balti-tengeri flotta parancsnokával, Tribuccal beszéltem. Aztán a fekete-tengeri flotta parancsnokával, Golovkóval. Mindannyian helyükön voltak, s úgy tűnt, minden rendben. Két napja a flották másodfokú harci készségben álltak. Csúpan kis számú tengerész és tiszt kapott partraszállási engedélyt. Szevasztopolban, a Flotta Házában koncert volt, de a vezérkaroknál és a főparancsnokságon készség. Feszült figyelemmel követték a történéseket, s jelentés készült a megfigyelők minden észrevételéről. Így például a fekete-tengeri flotta vezérkarának szolgálatos tisztje megfigyelte, hogy a német szállítmányok eltűntek, behúzódtak a bolgár és a román kikötőkbe.

Megkönnyebbülten fellélegeztem: azt hittem, ha a parancsnokok a posztjukon vannak, bármi történjék is, helytállnak. De miért az a nagy csend odafönt? A hadügyi Népbiztosság és a főparancsnokság tudta közléseinkből, hogy a haditengerészetet riasztottuk, s hogy néhány napja a flották másodfokú készségben vannak. A főparancsnokság ilyesmit nem rendelt el. Miért nem közölték észrevételüket?

Lassan telt az idő.

— Nem zavarom?

Galler admirális lépett be. Ő is itt maradt a Népbiztosságon.

Galler néhány hónapja a hajóépítés problémáival foglalkozott. Elkezdett beszélni egy, a hajók átvételével kapcsolatos okmányról. A kérdés egyáltalán nem volt fontos és sürgős. Tudtam, hogy nem azért jött. Válaszomban a helyzetről

szóltam, amelyet súlyosnak tartottam, s arról, hogy riasztottuk a flottákat.

— Az Októberi Forradalom még mindig Tallinnban van, nyílt kikötőben — emlékeztetett diszkrétén. Éreztem, nagyon foglalkoztatja, vajon mindent megtettünk-e a hajó biztonságáért.

Beszélggettünk a Balti-tengeri helyzetről, kiváltképpen a libauról: ez a támaszpont mindegyiknél jobban aggasztott.

Galler tíz óra körül távozott. Az északa még távol volt. Hirtelen forgószél táncoltatta az út porát, meglöbentek a függönyök. Zápor kergette szét a vidám sétálókat.

Alafuzov jelentette, hogy a flottáktól érkező hírek még mindig a partjaink mentén cirkáló ismeretlen hajókról és légiterünk megsértéséről szólnak.

Tizenegy óra felé csengett a telefon. Timosenko marsall hangját hallottam:

— Rendkívül fontos értesüléseink vannak. Azonnal jöjjön hozzám.

Sietve összeszedtem a flottáknál észlelt jelenségekről szóló legfrissebb jelentéseket, s hívtam Alafuzovot. Ő meg térképeket vett magához; azt terveztük, kifejtjük, mi a helyzet a tengereken. Láttam, Alafuzov kritikus szemmel nézegeti saját gyűrött zubbonyát, nyilván arra gondolt, hogy ha meg kell jelennie a honvédelmi népbiztos előtt, ajánlatos volna átöltözni. Csakhogy erre nem volt idő.

Népbiztosságaink nem voltak messze egymástól. Az eső elállt, a járdát ismét birtokukba vették a sétáló párok; valahol táncolhattak, az ablakon át kiszűrődött a gramofon hangja. Egy percen belül beléptünk abba a kis palotába, ahol Timosenko kabinetje volt.

A marsall nagy léptekkel föl és alá járt a szobában, s valamit gépbe diktált. Az egyik asztalnál Zsukov hadseregtagbornok ült, gigombolt zubbonyal (még mindig nagy volt a meleg), s valamit írt. Előtte teleírt rádiógram-nyomatványok. Látható volt, hogy a honvédelmi népbiztos és a főparancsnokság főnöke már régóta dolgoznak.

Timosenko észrevett bennünket, s abahagyta a diktálást. Röviden, anélkül, hogy bármilyen forrásra hivatkozott volna, közölte: lehetségesnek tűnik Németország támadása hazánk ellen.

— A flottát riadókészségbe kell helyezni.

— Agresszió esetén felhatalmazást kapunk fegyvereink használatára?

— Világos.

Alafuzovhoz fordultam:

— Gyorsan a vezérkarhoz! Azonnal táviratozni a flottáknak, legyenek harci készségben.

Alafuzov futva távozott, mit sem törődve azzal, hogy az ilyesmi nem illik egy tengernagyhoz. En még maradtam, hogy precizírozzam: jól értettem, ma éjszakára várható a támadás? Igen, valóban június 22-e éjszakájáról volt szó. S ez az éjszaka már megkezdődött!

Az úton, visszafelé a haditengerészeti Népbiztossághoz, nem tudtam szabadulni a kínzó gondolatoktól. A hadügyi népbiztos vajon mikor értesült a hitleri támadás lehetőségéről? Hány óraker kapott parancsot arra, hogy harci készségbe helyezze a csapatokat? A parancsot, hogy helyezzem harci készségbe a haditengerészetet, miért nem a kormánytól kaptam, hanem a honvédelmi Népbiztóságtól, miért csak úgy félhivatalosan, s — jelentős késéssel?

Egy dolog világos volt: már több óra telhetett el azóta, amióta a honvédelmi népbiztos értesült a hitleri agresszió lehetőségéről. Ezt azok a táviró-nyomatványok igazolták, amelyeket az asztalán láttam. Később tudtam meg, hogy a honvédelmi népbiztosság vezetőit (a népbiztost és a főparancsnokság főnökét) Sztálin június 21-én 17 óra körül magához hívatta. A megcáfolhatatlan bizonyítékok szerint akkor született a határozat, hogy a csapatokat harci készségbe kell helyezni, s támadás esetén visszaverni az agresszort. Következésképpen mindez tíz-tizenegy órával határaink megsértése előtt történt.

Nemrég mesélte el nekem Tyulenyev hadseregtábornok, a moszkvai katonai körzet akkori parancsnoka, hogy június 21-én délután két óra körül telefonált neki Sztálin, követelve a léghárító egységek készenlétének fokozását...

Mindezek igazolása szerint Sztálin már június 21-ének délutánjától elismerte, hogy a Németországgal való összeütközés, ha nem is elkerülhetetlen, de legalábbis nagyon valószínű. Nagyon sajnálatos, hogy ezt a néhány órát, ami még rendelkezésünkre állt, nem használtuk ki a lehető leghatékonyabban...

A Népbiztosságra való visszatérésem után meggyőződhettem arról, hogy a sürgős parancsot továbbították. Rövid volt: egyszerű jelzés, melynek vételekor a címzettek tudták, mi a teendőjük. Mégis, a távirat megérkezéséig csak szükséges egy bizonyos idő: de ez az idő drága volt. A telefonkagyló után nyúltam. Először Tribuccal beszéltem, a Balti-flottától.

— Anélkül, hogy bevárná a táviratot, amelyet címére már feladtunk, helyezze a flottát elsőfokú harci készségbe. Hangsúlyozom: harci készségről van szó.

Érezhető volt, hogy már várta ezt a parancsot. Csak egyetlen kérdése volt; pontosan az, amelyet én is föl tettem volt Timosenko marsallnak:

— Engedélyt kapunk arra, hogy tüzet nyissunk, ha megtámadják hajóinkat vagy támaszpontjainkat?

Annyiszor utasítottuk rendre „tűlbuzgóságukért“ tengerészeinket, hogy már felmerülhetett a kérdés: szabad-e egyáltalán tüzelni az ellenségre?!

Az Északi-tenger flottájának parancsnoka, Golovko szintén a helyén volt. Az ő szektora volt szomszédos Finnországgal. Vajon mit tenne ez az ország, ha Németország támad? Sok okunk volt annak feltevése, hogy a fasisztákhoz csatlakozna; de a várakozás idején biztosra semmi sem vehető.

— Milyen legyen a magatartásunk Finnország iránt? — kérdezte Golovko. — Valójában az ő repülőtereikről szállnak fel a Poljarnij fölött elrepülő gépek.

— Légiterünk minden megsértőjére nyissanak tüzet.

— Parancsba adhatom a csapatoknak?

— Igen.

Szevasztopolban a vezérkar főnöke, Jeliszejev vette fel a kagylót.

— Még nem kapták meg a flotta harci készségét elrendelő táviratot?

Éjfél elmúlt; a táviratoknak már meg kellett volna érkezniök a flották parancsnokaihoz.

— Nem, nem kaptam semmit.

Megismételtem a Tribuccal és Golovkóval az imént közölt parancsot.

— Semmi késedelmeskedés!

Még nem tudhattuk, hogy alig három óra választ el a Szevasztopol elleni első ellenséges támadástól.

Ismét megjelent Galler admirális. Nyugtalanágán láttam, hogy hírekért jött. Tájékoztattam a honvédelmi népbiztostól kapott direktívákról. A Balti-tengeri helyzet nyugtalanított a leginkább. Galler úgy ismerte a Balti-tengert, mint a tenyerét, beszélgetésünk az e körzetben levő haditengerészeti erőkkel foglalkozott; ismét a térkép fölé hajoltunk...

Ezekben a percekben már lázas tevékenység folyt a határaink mentén levő ellenséges repülőtereken, a bevetésre kész gépek felvették bombaterhüket, s a fasiszta harckocsik és hadihajók már elindultak hazánk megtámadására.

Mégis, még mindig felmerült bennünk a kérdés: „Hát valóban háború lesz?” Még pislákoltt bennünk a remény: talán elrendeződhetnek a dolgok...

Sajnos, nem úgy történt. S erről hamarosan meggyőződhattünk. Számomra a tétlenség rettenetes órái voltak ezek. A flották tudták, mi a teendőjük. A kivételes helyzetekben esedékes teendőket részletesen meghatároztuk és kidolgoztuk. A tengerészeknek az előre elkészített terv alapján kellett cselekedniök; csak éppen akadályozni nem volt szabad őket.

Még egyszer átgondoltam a flottáknak és flotilláknak adott parancsot az elsőfokú készülségre: a legénység folyamatosan, csendben hozzákezdett a parancs végrehajtásához, tudatában volt a percek értékének. Fékezniem kellett magam, nehogy ismét telefonáljak. Valószínűleg igaza van Moltke tábornoknak abban, hogy a mozgósítási parancs kiadása után nyugodtan aludni térhet az ember: ha a gépezet egyszer már megindult, tovább már magától jár.

Csak később tudtam meg, hogyan mentek végbe a dolgok a flottáknál azon az éjszakán. Telefonbeszélgetésem Tribuccal 23^h 35'-kor ért véget. A Balti-tengeri flotta hadműveleti naplójában a következő bejegyzés található: „23^h 37'. Elsőfokú harci készülség.” Mindenki a helyén volt, minthogy a flotta már június 19-től riadókészülségben állt. Csupán két perc kellett ahhoz, hogy a csapatok felkészüljenek egy esetleges támadás visszaverésére.

Az északi-tengeri flotta június 22-én 0^h 56'-kor vette a táviratot. Néhány órával később megkaptuk a flotta parancsnokának, Golovkónak jelentését. „4^h 25'-kor az északi-tengeri flotta harci készülségben volt.”

Így hát ilyen rövid idő alatt a parancsot megkapták a támaszpontok, a repülőterek, a hajók, a parti útegek, s a helyőrségek mindenütt ideje volt felkészülni a harcra.

Az a telefonbeszélgetés, amelyet 18 óra körül folytattam velük, az elővigyázatossági rendszabályok megtételére készítette a parancsnokokat. Arra intették beosztottjaikat, hogy maradjanak szolgálati helyükön. Azon a szombat estén Libauban, a Hanko-félszigeten, Iszmailban, Pinszkben, Poljarnijban és a Ribacsij-félszigeten a támaszpontok, a helyőrségek, a hajók parancsnokai nem is gondoltak arra, hogy családjuk körében pihenjenek, vadászni vagy halászni menjenek. Mindannyian őrhelyükön álltak. S éppen ezért azonnal végrehajtották a szükséges intézkedéseket.

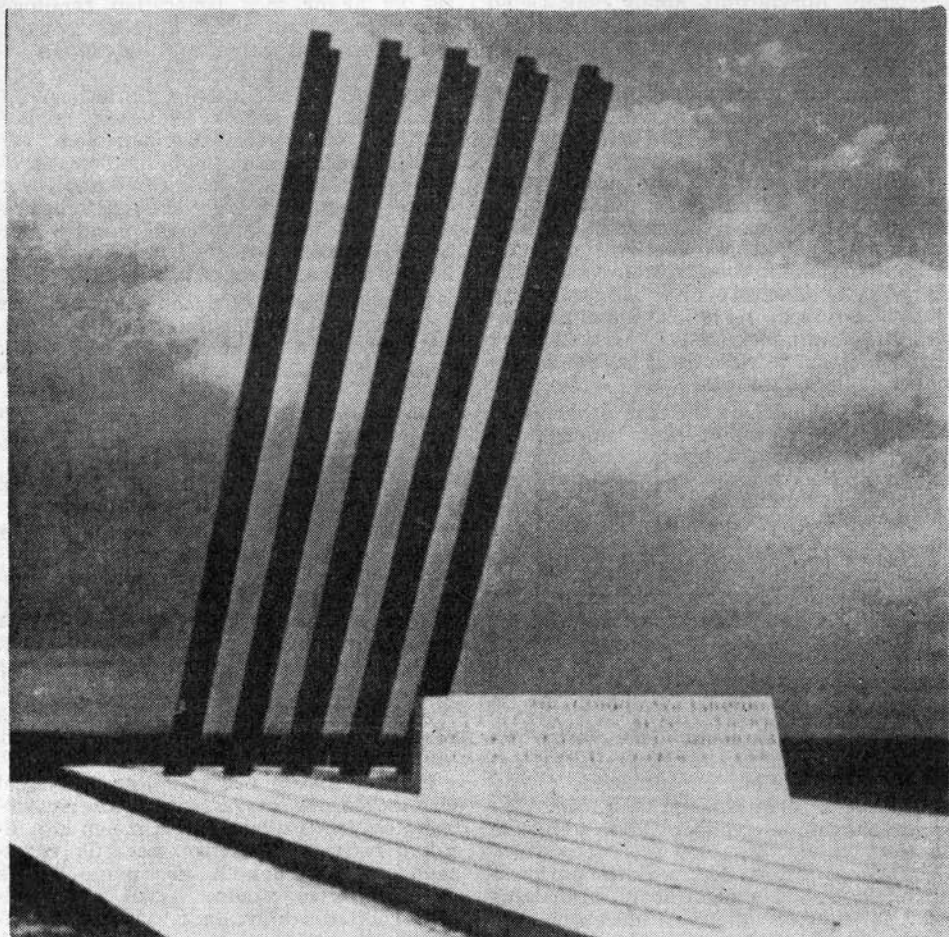
Csupán húsz perc telt el Tribuc ellentengernaggyal folytatott beszélgetésemtől (a távirat még nem érkezett meg Tallinnba), s már riadókészülség volt Hankóban, a Balti-tengeri támaszponton, és más körzetekben. Ezt a tényt igazolják a bejegyzések a hadműveleti naplókba:

„A libaui és windaui tengerészeti támaszpontok partvédelmi egységei megkapták a harckészülséget elrendelő parancsot”, olvasható a libaui bázis parancsnokának hadműveleti naplójában. 2^h 40'-kor a támaszpont összes egységei gyakorlatilag riasztva voltak. Senkit nem értek készületlenül az események.

A kitartó és aprólékos, néha unalmas munka hetei és hónapjai, a kiképzési gyakorlatok, számítások és ellenőrzések hetei és hónapjai, álmatlan éjszakák lettek mindehhez, s igazán kellemetlen beszélgetések is, amikor muszáj volt büntetni, a riadóknl tapasztalt lomhaságok miatt... De mindezért a munkáért, időtöltésért, kis kellemetlenségekért bőséges kárpótlást jelentett, hogy haditengerészeink gyorsan, habozás nélkül készült fel az ellenség méltó fogadására.

Szevasztopol vívta az első csatát. S amikor egy vagy két órával később más helyőrségek álltak szemben az ellenséggel, már tudták, hogy a hitleristák megtámadták hazánkat, és elkezdődött a háború. Szevasztopol sem érte meglepetés-szerűen a támadás. A flotta parancsnoksága saját felelősségére elhatározta, hogy tüzet nyit. Ismétetlen emlegetnem kell arra, hogy egy héttel azelőtt még a következőket mondogatták nekünk: a háború valószínűtlen, a kőszá hírek csupán provokációk. Ha erre gondolunk, akkor értjük meg igazán annak az éjszakának a drámaiságát, s fogjuk fel, hogy mennyi kételyt, bizonytalanságot kellett az embereknek lebírníni, mielőtt bátor harcba kezdtek az ellenséggel.

Később elmesélték nekem, hogy azon a bizonyos szombaton, akárcsak az előző napokon, a hadihajók szétszórtan, bevetésre készen horgonyoztak a szevasztopoli öbölben. A fedélzeteken elsötétítettek, a partról semmi fényt nem lehetett látni, a hajók körvonalai belesimultak az éjszaka sötétjébe. De a város fényáradatában úszott. Unneplőbe öltözött, vidám tömeg hullámozott az utakon és tereken. „Semmiöl sem lehetett következtetni a tragikus eseményekre” — írta Ribalko fregattkapitány, a főparancsnokság szolgálatos tisztje (feljegyzéseire még többször visszatérek). Huszonhárom óra körül a flotta vezérkari főnöke, Jeliszejev ellentengernagy belépett a szolgálatos tiszt irodájába.

A. Levenkov—P. Melnyikov—L. Csulikevics: Az élet útja (emlékmű)

— Hazaugrom egy pillanatra — mondotta.

Alig két óra múlva az ellentengernagy kezében távirattal robbant be Ribalkóhoz.

„Pontosan emlékszem a távirat tartalmára — írja Ribalko —, de nem biztos, hogy emlékezetem nem csal a flották sorrendjét illetően. Ez állt a táviratban: »Címzettek: északi-tengeri flotta, Baltiflotta, fekete-tengeri flotta, a tengerészet léghárító egységei, távolkeleti flotta. Elrendelem az azonnali elsőfokú harci készültséget. Kuznyecov.«

A legfontosabb támaszponton felhangzott a riadó. A szirénák üvöltése betöltötte a várost, a partmenti lövegek ágyúlövésekkel továbbítottak jelzéseket; az

utcákon hangszórók riasztottak, a kikötőben rohanó matrózokat lehetett látni, hajójuk felé igyekeztek.

Lassanként kialudtak a fények az utcán és a házak ablakaiban. A városi hatóságok és katonai egységek parancsnokai telefonáltak a vezérkarhoz, s kifejezték megdöbbenésüket:

— Miért ez a nagy sietség az elsötétítéssel? A flotta nyíltengeri gyakorlatokról tért vissza, s az embereknek lehetőséget kellene adni a pihenésre.

— Azonnal elsötétíteni! — hangzott a vezérkar válasza.

A villamoserőmű parancsot kapott az áramszolgáltatás beszüntetésére, s a város egy szempillantás alatt abba a mély

sötétségbe burkolózott, amely csak Délen képzelhető el. Csak a világítótorony reflektora pásztázta a tengert, s fényugara a tintasötétben kivételesen erősnek tűnt. Megszakadt a telefonösszeköttetés a toronnyal. Egy szabotőr műve lett volna? Motorkerékpáros száguldott a torony felé a sötétbe merült városon át.

A flotta vezérkaránál felnyitották a lepecsételt borítékokat. A repülőterek felől géppuskaropogás hallatszott: a vadászok próbálgatták fegyvereiket. A légharító ütegekhez beosztottak állásaikba siettek. A fekete éjszakában csónakok úsztak a vizen. A hajók felvették torpedó- és akna-terhüket, a parti lövegek tüzelőállásban várták, hogy a flotta manővereit biztosíthassák.

A vezérkarnál haladéktalanul bejegyezték azokat a jelentéseket, amelyek a dunai flotilla, a tengerészeti támaszpontok és különböző hajócsoportok harci készütségéről érkeztek.

„Június 22-én két óra felé az egész flotta harcra kész volt” — jegyezte fel Ribalko.

Körülbelül három órakeresztben a szolgálatos tisztnek jelentették, hogy a megfigyelők, a híradósok és a légvédelem őrszemei repülőgépmotorok berregését hallják.

Ribalko azonnal jelentette a dolgot Jeliszejevnek.

— Nyissunk tüzet az ismeretlen gépekre? — kérdezte telefonon Zsilin ezredes, a légvédelem parancsnoka.

— Lépjén érintkezésbe a flotta parancsnokával — válaszolta a vezérkar főnöke.

Ribalko jelentést tett a flotta parancsnokának. A beszélgetést a szolgálatos tiszt feljegyzései alapján idézem:

Oktyabrszkij: Van repülők a levegőben?

Ribalko: Nincs.

Oktyabrszkij: Ha egyetlen gépünk a levegőben van, holnap agyonlövöttem magát, jól jegyezze meg...

Ribalko: Parancsnok elvtárs! Mit csinálnak az ütegek? Tüzeljenek vagy ne tüzeljenek?

Oktyabrszkij: Tegyenek úgy, ahogy a szolgálati szabályzat előírja.

Nem azért idézem Ribalko feljegyzéseit, hogy egyik vagy másik parancsnokot jellemezzem. Hanem azért, hogy szemléltethessem, milyen nehéz volt az első döntéseket meghozni. Hiszen ezek az első döntések vezettek át a békéből a háborúba.

Valóban Szevasztopol volt a legfontosabb fekete-tengeri bázis. Ebben az esetben az egész légvédelmi rendszernek kiadott azon parancs, hogy nyissanak tü-

zet az akkor még ismeretlen repülőgépekre, sokkal súlyosabb következményekkel is járhatott volna, mintha csupán valamely határállomás vagy távolabbi egység hozott volna hasonló döntést. A parancsnokságra súlyos felelősség nehezedett. Egyrészt: semmiképpen sem volt szabad hagyni büntetlenül betörni az ellenséget. Másrészt viszont fontos volt elkerülni minden nem kívánatos bonyodalmat. Később, amikor már minden flotát közvetlenül informáltunk a háború kezdetéről, megszűnt a habozás, a kétség.

Nyilvánvaló, hogy a kapott válasz nem elégíthette ki a szolgálatos tisztet. Ribalkót. Így hát a flotta éppen mellette állt vezérkari főnökéhez, Jeliszejevhez fordult.

— Mit válaszoljak Zsilin ezredesnek?

— Tűzparancsot! — mondta határozottan Jeliszejev.

— Nyissanak tüzet! — utasította Ribalko a légvédelem parancsnokát.

De Zsilin ezredes tökéletesen felfogta, milyen rizikóval jár a dolog.

— Jegyezze meg, hogy ezért a parancsért teljes egészében maga felel. Ezt be is írom a hadműveleti naplóba! — mondotta Zsilin, ahelyett, hogy a szolgálati szabályzat szerinti választ adta volna a parancs átvételekor.

— Oda írja, ahova éppen jólesik, csak tüzeljenek már! — válaszolta Ribalko, aki kezdett kijönni a béketűrésből.

Hajnali három óra hét perc. A német gépek közepes magasságban szállva közeledtek Szevasztopolhoz. Hirtelen kigyúltak a reflektorok fényei, sugaruk végigtapogatta az eget. A partmenti ütegek és a hajók légvédelmi ágyúi megszólaltak. Több gép kigyulladt. A többiek sietve oldották ki bombáikat. Be akarták zárni hajóinkat a szevasztopoli kikötőbe, hogy ne tudjanak kimozdulni onnan. Tervük kudarcba fulladt. Az aknák nem a hajózható útra, hanem a partra hullottak, a városra, épületeket döntöttek romba, tüzek keletkeztek, a polgári lakosság soraiban halálos áldozatok voltak.

Ejtőernyőn engedték le az aknákat, Szevasztopol sok lakosa azt hitte, hogy ejtőernyősöket dobhatnak le. Nem is csoda, hogy a nagy sötétben az aknákat katonáknak hitték. Férfiak, nők, sőt gyermekek is csupasz kézzel, fegyvertelenül rohantak azokra a helyekre, ahova az aknák estek, hogy torkon ragadják a fasisztákat. Az aknák felrobbantak, az áldozatok száma emelkedett. De a légitámadást visszavertük, s június 22-én hajnalban Szevasztopol harcra készen állott, az ágyúcsövek az égnek meredtek, s a tengert óvták.

Moszkvában korábban kél a nap. Három óraker már derengett. Végighevertem a pamlagon, megpróbáltam elképzelni, mi történt a flottáknál. Csengett a telefon.

— A fekete-tengeri flotta parancsnoka jelent.

Oktyabrszkij ellentengernagy hangján azonnal megéreztem, hogy rendkívül súlyos dolog történhetett.

— Szevasztopol légitámadás célpontja. A légelhárítás elúzi az ellenséges gépeket. Több bomba hullott a városra...

Egy pillantás az órára: 3^h 15'. Íme, akkor kezdődött. Nem kétséges: ez már a háború!

Felvettem a kagylót, s Sztálin kabinetének számát tárcsáztam. A szolgálatos titkár válaszolt:

— Sztálin elvtárs nincs itt, nem is tudom, hol van.

— Rendkívül sürgős közölnivalóm van személyesen Sztálin elvtárral — mondtam; megpróbáltam jobb belátásra bírni a titkárt.

— Sajnálom, nem tehetek semmit az érdekében — felelt nyugodt hangon a titkár, s letette a kagylót. Én nem tettem le. Összekötöttem és léptem Timosenko marsallal, elismételtem neki, amit Oktyabrszkij ellentengernagy közölt velem a Szevasztopol ellen éppen folyamatban levő bombatámadásról.

— Érti, mit mondok?

— Igen, nagyon is jól értem.

Még egyszer megpróbáltam telefonálni Sztálinnak. Minden általam ismert számot feltárcsáztam, de hiába. Ismét felhívtam a szolgálatos titkárt:

— Kérem, közölje Sztálin elvtárral, hogy német gépek bombázzák Szevasztopolt. Ez háború!

— Tudom, mit, kivel kell közölnöm — válaszolja a titkár.

Néhány perc múlva ismét berreg a telefon. Zsémbes, ingerült hangot hallok:

— Itt Malenkov. Tudja maga, mit beszél?

— Nagyon is jól tudom, s felelősségem teljes tudatában kijelentem: a háború elkezdődött...

Malenkov letette a kagylót. Később megtudtam, hogy nem hitt nekem, s telefonált Szevasztopolba, értesüléseim ellenőrzésére. Ez a beszélgetés Malenkovval arról tanúskodik, hogy még akkor is a háború elkerülhetőségében reménykedtek, amikor a támadás már megindult, s folyt a vér Északról Délig. Valószínűleg az előző napon, június 21-én a honvédelmi Népbiztosságnak adott utasítások

nem lehettek kiválóan kategorikusak. Ezért aztán különösebb sietség nélkül továbbították őket; a katonai körzetek még meg sem kapták a hitleri agresszió pillanatában.

Malenkov telefonja után abban reménykedtem, hogy végre útbaigazításokat kaphatok a kormánytól a háború kirobbanását követő első teendőket illetően. De még mindig nem kaptam semmiféle eligazítást. Így hát a saját felelősségemre megparancsoltam: közöljék a flottákkal a háború kezdetéről szóló hivatalos értesítést, s az utasítást: minden eszközzel visszaverni az ellenséges támadásokat. Június 22-én 5^h 17'-kor a Balti-tengeri flotta haditanácsa a legénység tudtára adta: „Németország tengerészeti támaszpontjainkat és kikötőinket támadja. Parancs: fegyveresen visszaverni az ellenséges támadás minden kísérletét.“

Persze, nem kellett volna megelégedni „az ellenséges támadás minden kísérletének visszaverésével“, hanem támadni kellett volna. De a tengerészet önmagában erre nem vállalkozhatott, egybehangolt tervek, a haza összes fegyveres erőinek egységes akciója kellett ehhez.

Nem nehéz elképzelni Sztálin lelkiállapotát ezekkel a súlyos eseményekkel kapcsolatban, amelyeknek az ő előrejelzései szerint csak jóval később kellett volna bekövetkezniök, s amelyek lehetőségét 1941-ben még a legutolsó napokig is makacsul tagadta.

Lelekiállapota átragadt környezetére is, s nem voltak képesek kézbe venni a kormányt. Nem voltak hozzászokva ahhoz, hogy önállóan cselekedjenek. Csak arra voltak alkalmasak, hogy Sztálin akaratát végrehajtsák. Ez volt e súlyos órák tragédiája.

TALÁLKOZÁSOK SZÖVETSÉGESEINKKEL

1941 július első napjaiban Moszkvába érkeztek az angol katonai misszió tagjai. Leggyakrabban Mills ellentengernaggyal találkoztunk, de első vendégem Macfarlan tábornok volt. Hivatalos látogatása már azért is kitörülhetetlenül emlékezetembe vésődött, mert ama bizonyos forró júliusi napon a tábornok... rövid nadrágban jelent meg előttem. Jól tudtam, hogy a rövid nadrág az angol hadseregben megengedett nyári viselet, meglepetésem mégis igen nagy volt. A tábornok mentegetőzött, amikor tréfásan „kissé rövid“ nadrágjára utaltam.

Július 12-én hívtak a Kremlbe, Sa-posnyikov marsall, akivel egy folyosón találkoztam, bizalmasan közölte velem, hogy egy angol—szovjet megegyezés aláírása várható. Később tudtam meg, hogy Stafford Cripps, az angol követ már két ízben tárgyalt Sztálinnal, s többször találkozott Molotovval.

Molotov és Cripps írta alá az egyezményt. Vasziljevskij vezérezredes, illetve Macfarlan tábornok vett részt a protokolláris ceremónián. Az egyezmény aláírása után Sztálin hosszasan elbeszélgetett az angol tábornokkal, aki szövetségeseink, Nagy-Britannia legfőbb katonai képviselője volt hazánkban. Nem lehetett észre nem venni, hogy Sztálin nemrég még eléggé hívós magatartása az angolokkal szemben érezhetően barátságosabbá vált. Nem ismerem a beszélgetés tartalmát, de annyit tudok, hogy — miután Crippsszel elintézték a diplomáciai ügyeket — Sztálin a Németország elleni hadviselés konkrét kérdéseiről tárgyalt vele. Ma már köztudomású: az egyezmény előírta a kölcsönös segélynyújtás kötelezettségét, s mindkét fél elkötelezte magát arra, hogy nem ír alá különbékét.

Ennek az egyezménynek az aláírása eloszlatta aggályainkat Hitler küldöncének, az Angliába ejtőernyővel leugrott Hessnek a misszióját illetően: a britek nem játszottak össze a Führerrel. A Moszkvában aláírt egyezmény meghiúsította Hitler terveit; ő azt remélte, hogy felváltva, hol Nyugaton, hol Keleten háborúzhathat. Arra kényszerült, hogy egyidejűleg két fronton harcoljon.

Az angol kormány elhatározását elemelve, hogy katonai szövetséget köt a Szovjetunióval, nem lehet el nem ismerni azt a tisztánlátást, amelyről Winston Churchill az idő tájban tanúságot tett. Június 22-én este rádiószózatában ezeket mondotta: „Nem volt nálam következetesebb ellensége a kommunizmusnak az utóbbi huszonöt esztendőben. Nem vonom vissza egyetlen szavamat sem e kérdésben. De mindez semmiség a jelenleg zajló eseményekhez képest. Egyetlen meg nem változtatható célunk van: szilárdan elhatároztuk, hogy megsemmisítjük Hitlert és a náci rendszert. Ettől semmi, az égvilágon semmi el nem téríthet. Minden ember s minden állam, aki és amely a náciizmus ellen harcol, számíthat segítségünkre. Minden ember s minden állam, aki és amely Hitlert támogatja, ellenségünk. Íme, ez a mi politikánk. Minden tőlünk telhető támogatást megadunk Oroszországnak és népének“ (Winston S. Churchill: *The Se-*

cond World War III, Boston, 1950, 364—365).

Még egyszer vagy kétszer volt alkalmam Macfarlannal találkozni, aztán megtudtam, hogy kinevezték Gibraltár kormányzójává. Millsszel gyakran találkoztam: egyáltalán nem volt felfuvalkodott, nem sokat adott a diplomáciai etiketre.

Már első találkozásunkkor azokról a módozatokról beszélgettünk, amelyekkel közösen biztosíthatjuk az ígérkező tengeri szállításokat. Mills megígérte, hogy azonnal jelenti az Admirálisnak azokat az elgondolásokat, amelyek megbeszéléseink már felmerültek. A továbbiakban a technikai értesülések kicseréléséről tárgyaltunk. Az angol tengerészeti tapasztalatai és anyagai két területen lehettek hasznosak számunkra: az új típusú elektromágneses aknáknak tekintetében, amelyek ellen még nem ismertük a harcmódot (az angoloknak e vonatkozásban már nagy és szomorú tapasztalataik voltak); s a tengeri radarokkal kapcsolatban, amelyekkel annak idején már felszerelték volt a brit hadihajókat. Mills készségesen beleegyezett abba, hogy sürgősen megtudakolja feletteseinél, lehetséges-e minden idevágó hasznos értesülést közölni velünk. Azt állította, hogy a válasz sokat nem várható magára. Később tájékoztatott azokról a sikerekről, amelyeket az angolok az ultrahanggal működő detektorok megszerkesztésében értek. Az első világháborúban megszenvedték a tengeralattjárók erejét, s így már idejében kutatták az eszközöket, amelyekkel küzdeni lehet ellenük. Így dolgozták ki az *asdic*-ot (az Allied Submarine Detection Investigation Committee kezdőbetűiből alkotott szó — a *szervezettség megjegyzése*); ez lehetővé tette a mozgó ellenséges tengeralattjárók felderítését meglehetősen nagy távolságból.

Később, amikor mind nagyobb mennyiségben érkezett a hadianyag Angliából Arhangelszkbe és Murmanszkba, kísérő csoportok alakultak angol tengerészekből; a csoportokat Mills irányította. Nehéz és veszélyes átkelések után, amelyek gyakran súlyos veszteségekkel jártak, a parancsnokok Moszkvába látogattak, ahol én fogadtam őket, s mondtam köszönetet nekik. Ilyenkor rendszerint Mills is honfitársaival jött. Tisztelettel emlékeztünk meg a szállítmányainkat kísérők bátorságáról. Tapasztalt tengerészek voltak, a tengerészethez a háborúban mozgósították őket. Erre az időtartamra parancsnoki rangot kaptak, ami amolyan átmenet a hajóskapitány és az ellentengernagy között. Ezek a nehéz szolgálatot vállaló idősebb tisztek többet érdemeltek volna

de a brit haditengerészet konzervatívizmusa nem tette lehetővé a begyökerezett hagyományok megsértését.

1943-ban búcsúztam el Mills ellentengernagytól, akkor, amikor az északi szállítmányok már nélkülözhetővé váltak. Azt hittem, végső búcsút veszek tőle, s akkor nem gondoltam, hogy még hallok felőle. Tévedtem. Németország kapitulációja után a potsdami konferencián elhatározták a német flotta maradékainak felosztását; három tengernagyot (egy szovjetet, egy angolt és egy amerikai) bíztak meg a határozat alkalmazásával. Potsdamból való távozásom után a bizottságban a mi haditengerészetünket képviselő Georgij Levcsenko tengernagy egy szép napon Mills ellentengernagy üdvözlét tolmácsolta nekem.

— Nahát, régi ismeretség! — lepődtem meg. Tudtam, hogy az angolok fanyalognva egyeztek bele a német flotta felosztásába, s minden eszközzel gátolni igyekeztek a határozat végrehajtását. Éppen ezért megkérdeztem Levcsenkót, milyen volt e vonatkozásban Mills magatartása.

Georgij Ivanovics elmesélte, hogy — miután a német hajókat megközelítőleg egyenlő három csoportba felosztották — sorshúzás útján kellett dönteni, ki melyik csoport legyen. Mills azonnal felajánlotta sapkáját, hogy abba tegyék az összehajtogatott lajstromokat, s „derúsen tette próbára szerencsését“.

De nem akarok az események elébe vágni.

Jól emlékszem arra, hogy 1941 nyarán nagyon, de nagyon érdekelt bennünket az Egyesült Államok magatartása az európai háborút illetően. Abban az időszakban Amerika még nem foglalt nyíltan állást Anglia és a Szovjetunió mellett, de Nagy-Britanniának nyújtott segítsége nap mint nap növekedett, s ennek nyílt konfliktushoz kellett vezetnie a „tengelyhatalmakkal“; csakhogy feszült viszonya Japánnal akkor még megköttötte a kezét.

Moszkvában egy amerikai küldött érkezését várták. A küldött Harry Hopkins volt: befolyásos tanácsadó, Franklin Roosevelt elnök különmegbízottja. 1941. július végén érkezett Moszkvába. Pontosan emlékszem az eseményre, hiszen Hopkins Arhangelszken át érkezett a Szovjetunióba, s ezen az úton indult is vissza Angliába. Az én feladatomból a fogadtatás és a búcsúztatás megszervezése.

Egy este, amikor más elvtársakkal együtt Sztálinnál voltam, a Kirovcskaja földalatti-állomás közelében egy épület-

ben, ahol a nagyvezérkar székelt, légi-riadót fújtak. Mindannyian az óvóhely felé igyekeztünk. At kellett haladnunk egy udvaron, majd egy folyosón, amely a szomszédos épületben levő felvonóhoz vezetett, s onnan ereszkedtünk le a metróba.

Útközben Sztálin a Hopkinszal folytatott aznapi beszélgetés gondolatmenetét folytatta. „Igen, valószínűleg be kell majd lépünk a háborúba...“ Emlékszem, Hopkinsnak ezeket a szavait idézte Sztálin. Vajon mire gondolhatott Hopkins? A Németország elleni háborúra? (Az amerikai-német viszony akkoriban már a fegyveres konfliktus küszöbéig jutott.) Vagy a Japánnal folytatott washingtoni tárgyalások esetleges kudarcára gondolt volna? Valóban belép Amerika a háborúba? Hatalmas jelentőségű kérdés volt ez akkoriban.

Később megtudtam, hogy a Sztálin-Hopkins tárgyalások nagyobb részét azon áruk listájának és mennyiségének szentelték, amelyeket a Szovjetunióba akartak irányítani, valamint a partjainkhoz közeledő hajókaravánok kíséretét beszéltek meg.

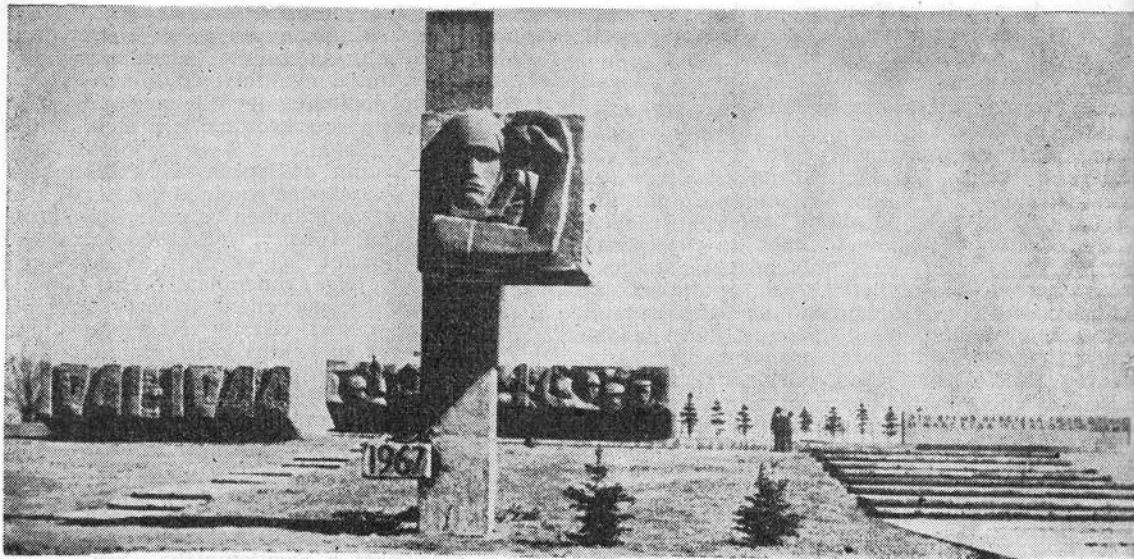
Augusztus elsején Hopkins a fehér-tengeri flotta parancsnokával, Dolinyin ellentengernaggal tárgyalt Arhangelszken. Az ellentengernagy a következőket táviratozta nekem: „Hopkins újlag figyelmzettetett, hogy jelentős mennyiségű árut irányítanak tengeren Arhangelszk felé. Aziránt érdeklődött, hogy a Fehér-tengeren télen biztosíthatjuk-e hűsz szállítmány egyidejű kíséretét.“

Augusztus elsején este Hopkins a brit szigetek felé indult repülőgéppel. Nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy 1941 szeptember-októberre Moszkvába összehívják a Szovjetunió, az Egyesült Államok és Nagy-Britannia képviselőinek értekezletét. Ez a konferencia a három nagyhatalom erőfeszítései összeegyeztetésének fontos problémáit oldotta meg a fasiszta Németország feletti győzelem érdekében, s olyan kérdéseket tárgyalt meg, amelyek a Szovjetunióknak küldendő élelem- és fegyver-segélyekkel álltak összefüggésben.

Az idő tájt — minden bizonnyal Hopkins befolyására — Roosevelt elnök úgy vélte, hogy a brit haderőnek erősebben kell fellépnie Európában. Churchill más véleményen volt: amíg csak lehet, késleltetni a második front megnyitását. Köztudomású, hogy a második frontot csak 1944 júniusában nyitották meg.

Csak jóval később, 1945-ben volt alkalmam személyesen megismerkedni Hopkinszal. 1945 májusában feleségével

Ju. Carikovszkij — B. Szvinyin: A lembolovszki magaslat (emlékmű)

együtt Moszkvába érkezett, s részt vett a Külügyi Népbiztosság egy Szpiridonovka utcai diplomáciai fogadásán. Ragyogó fiatal felesége mellett fáradtak látszott. Sovány arca sápadt volt, látszott, hogy súlyos beteg. 1946-ban meghalt.

Ma már tudjuk, kik voltak azok az amerikai és angol politikusok, akik őszinte rokonszenvet tanúsítottak országunk iránt. Franklin Rooseveltt, a tisztán látó politikus haladóbb volt, mint sok más államférfi. Köztük utódja, Harry Truman. Reakciós honfitársai ezt még manapság is felhánytorgatják. Kollégája a három nagy koalíciójában, Winston Churchill, nem rejtette véka alá szovjet-ellenességét, de — tekintettel a Vörös Hadsereg erejére — el kellett ismernie érdemeinket. Igaz, Sztálinnal folytatott néhány beszélgetése során, amelyeken jómagam is részt vettem, ellentmondásokba keveredett, s néha alig sikerült lepleznie gyűlöletét. Erthető, hogy kevés idővel a háború befejezése után, 1946 márciusában, Churchill elmondotta szomorú emlékü beszédét Fultonban, kiásván ezzel a kommunistaellenesség harci bárdját.

Harry Hopkins haláláig jó szívvel viseltetett a Szovjetunió iránt. Azt szem, sok józan tanácsot adott az új elnöknek, aki a Fehér Házban Rooseveltt helyébe lépett. Nem rajta múltott, hogy Truman nem hallgatott rá.

A BALTI LÉGIFLOTTA BERLIN EGÉN

A balti flotta légierije kiérdemelte a megemlékezést. Már a háború első napjaitól nagyon tevékeny volt. A vadászgépek védtek a támaszpontokat, a kikötőben horgonyzó és a szabad vizeken cirkáló hajókat. Minduntalan heves légi ütközetek zajlottak Kronstadt, Tallinn és Hanko felett, és azon repülőterek térségében, amelyek az ellenség célpontjaivá váltak. A balti repülők példás bátorságról tettek tanúságot, s valahányszor a helyzet megkövetelte, jól ellátták az ellenség baját.

Rendkívül nehéz körülmények között verekedett a légiflotta, hiszen erői jelentős részét lekötötte a földi célpontok ellen irányuló harc. Hankónál az ellenség tüzésége minden négyzetméternyi területet tűz alatt tartott, beleértve a repülőteret is: ennek ellenére vadászaink voltak a levegőég urai, ami lehetővé tette, hogy bekerített tengeri támaszpontunk kitarson. A balti flotta légierije a háború első napjaiban bombázta Memelt, Danzigot, Gdyniát és az ellenség birtokába jutott más kikötőket. Június 25-től kezdve gépeink támadták a fasiszta Németországgal szövetszerezett Finnország repülőtereit és kikötőit. A balti haditengerészet légi flottája támadást intézett Turku, Kotka és Tampere ellen, s akná-

kat szórt az ellenség haditengerészeti támpontjainak közelébe.

A hadműveletek hatékonyságát később maguk a németek is elismerték. A *Marine Rundschau* 1962-ben a következőket írta: „A helyzet több héten át zavaros volt. Majd világossá vált, hogy a szovjet haditengerészet légiereje szinte kétségbevonhatatlan fölényre tett szert a Balti-tenger fölött. Gépei naponta tizenhét ízben szálltak fel. Egy-egy bevetésükön huszonöt gép is részt vett. A támadásokat rendszerességük és a kitartás jellemezte.”

1941 júliusában a hitlerista haditengerészet aknaszedő flotillájának parancsnoka a következőket írta jelentésébe: „1. A léghárító ágyúk erős tüze ellenére az oroszok bombái pontosan célba találtak. 2. A bombák egy hányadát zuhanóbombázásban dobták célba. Eddig ismeretlen erejű bombáik súlyos embervesztéseket okoztak nekünk. A flotilla véleménye szerint további nagy veszteségekre lehet számítani, ha légvédelem nélkül folytatjuk a hajózást és az aknák elhelyezését a rigai öbölben.”

Hasonló tartalmú volt az 1. torpedónaszád-flotilla 1941. július 4-i keltezésű jelentése is. Az oroszok abszolút légi fölényéről tudósított és arról „a jelentős veszedelemről, amelynek a légi fedezet nélkül manőverező hajókat tesz ki”.

A balti haditengerészet légierejének egy kivételesen fontos művelete részleteiből ismertetést érdemel: a Berlin ellen 1941. augusztus-szeptemberben végrehajtott támadásokról van szó.

Július vége felé a fasiszták végrehajtották első légitámadásukat Moszkva ellen. Mi erre Berlin bombázásával akartunk válaszolni. De hogyan hajtsuk végre? Akkoriban — hadműveleti terveinknek megfelelően — arra készültünk, hogy leningrádi repülőterekről kiindulva Pillaut támadjuk, ahol a német haditengerészet egységei horgonyoztak. A leningrádi légi támaszpontok minden más katonai repülőterüknél közelebb voltak Berlinhez, de a távolság oda és vissza mégis igen nagy volt DB-3 típusú gépeinknek, még azoknak is, amelyekbe DB-3 F típusú motorokat szereltünk.

Sokat töprengtünk ezen Alafuzovval együtt.

A térképek hosszas tanulmányozása után felismertük, hogy leningrádi repülőterekről kiindulva gépeink éppen hogy túlhaladhatják Libaut. Am ha Ósel szigetéről szállnak fel, Königsberget is elérhetik. S ha a gépek maximális teljesítményével számolunk, Berlin elérése is lehetségesnek tűnik! Igaz, a tenger fö-

lött kellene repülni, s a bombák kioldása után azonnal visszatérni. Húsz-harminc elvesztett perc már végzetessé válhat gépeinkre, nem maradna üzemanyaguk támaszpontjaink elérésére. Csupán két lehetőség mutatkozott: Ósel szigetén vagy pedig ellenséges területen leszállni. Optimális magasságban kellett hát Berlin felé repülni, bármilyen körülmények között késedelem nélkül kioldani a bombákat, s azonnal visszatérni a támaszpontra. A művelet így kivihetőnek tűnt. Csupán a következőkre volt szükség: bátor pilótákra és tökéletesen karbantartott gépekre. Meg arra, hogy ne legyenek rosszak a látási viszonyok a támaszpontokra való visszatéréskor.

Különböző bombateher-kombinációk számbavételével ellenőriztük kalkululásainkat, természetesen színiültig teli üzemanyagtartályok terhelésére gondolva. Távolagsámérőnk egyik hegyét Ósel szigetére helyezve kutattuk azt a pontot, amelyet a másik hegy elérhet:

— Königsberg? Bizonyára elérjük... De Berlint? Nem, azt nem érhetik el.

Szakemberek konzultálása után végül is arra a meggyőződésre jutottunk, hogy ha gépeink maximális üzemanyag-mennyiséget vesznek fel s egyenként 750 kg bomba-tehernél többet nem visznek, három óránál valamivel több idő alatt berepülhetik a mintegy 900 kilométert, mely Berlintől elválaszt, s amikor visszatérnek támaszpontjukra, a tartályokban még mindig 10—15 százalék üzemanyag marad. Ez már csábító kilátás, gondoltam magamban. De vajon nem küldjük a halálba pilótáinkat?

Még egyszer jól meg kellett fontolni mindent, s csak azután kérni a nagyvezérkar engedélyét. Komoly dologról volt szó, a döntés meghaladta a haditengerészet népbiztosának illetékességét.

Zsavoronkov, a flotta parancsnoka néhez helyzetben volt. Egyrészt éppen az ő véleménye szerint is a tervezett hadművelet kivihetőnek tűnt. Nagyon kockázatos, de megvalósítható. Másrészt viszont rettentő nagy a felelősség, ha a támadás kudarcba fúl! Tulajdonképpen megkockáztatjuk a támadásban résztvevő összes gépek elvesztését...

— Jelentem a főparancsnokságnak — mondom Zsavoronkovnak.

— Kérek még egy kis gondolkodási időt — válaszolta. — Beszélni akarok azokkal, akikre a küldetés teljesítése vár.

Még egyszer meggondoltunk, megfontoltunk mindent. Preobranszenszkij volt annak a légiköteléknek a parancsnoka, amelyre a legfontosabb feladat végrehajtása várt. Navigátora, Hohlov százados

kitűnő szakember hírében állt. Számításiak igazolták a mieinket: igen, a berepülés lehetséges.

Két nappal a hadsereg legfőbb parancsnokához címzett jelentésem elküldése után ismét magam elé terítettem a Balti-tenger térképét. Egyenes vonal kötötte össze Ósel szigetét Berlinnel. Ismertettem a végső számításokat: minden gép egy 500 kilós vagy két 250 kilós bombát vihet magával.

Siker esetén fontosnak bizonyulhatott volna Berlin bombázása. Hiszen a hitleristák unos-untalan hangoztatták, hogy megsemmisítették a szovjet légi haderőt.

A nagyvezérkar jóváhagyta javaslatunkat. „Személyesen felel a művelet végrehajtásáért” — hallhattam, amikor távozni készültem a főparancsnokságtól.

Ezután a Balti-tenger hadművelési tanácsa parancsba kapta, hogy augusztus 2-án tíz óráig jelölje ki és irányítsa Ósel szigetére az aknavetősök és torpedósok ezredének tizenöt egységét. Semmisenk nyilváníttuk az előzőleg kijelölt harci feladatot: Pillau bombázását.

Átéreztem, milyen nagy felelősséggel tartozom azokért az emberekért, akik ilyen kockázatos küldetésre vállalkoztak; elrendeltem, hogy néhány próbarepülést hajtsanak végre. Tapasztalatilag is megakartam győződni a tervezett berepülés kivihetőségéről, s szükségünk volt a lehető legtöbb értesülésre Berlin léghárításáról.

Augusztus másodikáról harmadikára virradóra gépeink meteorológiai felderítésre indultak azzal a meggyágyással, hogy bombázzanak egy közeli célpontot, Swinemündét. Feltöltötték tartályaikat, s akkora bombaterhet vettek fel, mintha Berlin fölé repültek volna. Az Ósel-szigeti Kagul repülőtérrel szálltak fel. A művelet tanúsága szerint tökéletesen kiképzett repülők nehézbombázóikkal erről a kis repülőtérről is felszállhattak.

Augusztus ötödikéről hatodikára virradóra öt gép felderítő repülést hajtott végre Berlin fölött. Megállapíthatták, hogy a léghárítás száz kilométeres körzetben övezi Berlint, és sok, 6000 méter magasságig világító fényszórójuk van.

Most már mindent tudtunk. A repülés nehéznek, de megvalósíthatónak látszott. Még egyszer ellenőriztük az anyagi feltételeket, s utána megkaptuk a parancsot:

— A feladatot az első adandó alkalommal végrehajtani!

Néhány nappal később a tizenöt kijelölt gép felszállt. Parancsnokuk Preobrazsenszkij ezredes volt, helyettesei Grecsisnyikov és Jefremov százados; a navigátori tisztet Hohlov kapitány töltötte be.

Éppen akkor jelentették nekem az akció megkezdését, amikor magam is jelentést tettem a nagyvezérkarnak. Biztos voltam benne, hogy megkérdik majd: hogy áll a berepülés Berlin fölé? Előérzetem nem csalt. S milyen jó érzés volt, hogy jelenthettem: a művelet elkezdődött.

Elmondom, hogyan mentek végbe a dolgok.

Az augusztus 7-ről 8-ra virradó éjszakan a súlyosan megterhelt gépek nehezen emelkedtek a levegőbe. Pilótáink nem válogathattak a tenger fölötti kockázatosabb vagy pedig az ellenség területe fölötti kevésbé kockázatos repülés között. A magasság volt egyetlen védelmük a léghárítók tüzével és a német vadászokkal szemben.

A művelet vakmerősége, a pontos számításokra építő kockázat érdemesnek bizonyult. A németek nem számítottak ekkora merészségre az oroszok részéről. Amikor gépeink már közel jártak céljukhoz, a hitleristák jelzésekkel tudakolták: milyen gépek, merre tartanak? Mivel azt hitték, eltévedt német gépek, leszállást ajánlottak a legközelebbi repülőtérre. A megfigyelőket teljesen megnyugtatta Göbbels propagandája, amely szerint „Keletről semmilyen veszély nem fenyeget”; eszükbe sem jutott, hogy ezek szovjet gépek lehetnek. Ez az az időszak volt, amikor a fasiszták Leningrádra és Moszkvára törtek. S éppen akkor, amikor oly közel hitték magukat vágyuk teljesüléséhez, a szovjet gépek körülbelül 7000 méter magasban közeledtek a Harmadik Birodalom fővárosához.

Berlin nem volt elsötétítve, fényei messziről látszóttak. Az angolok berepülései akkoriban még szórványosak voltak, kevésbé hatékonyak, a német főváros lakosságának volt ideje felkészülni a légi-riadó után is.

Hohlov navigátor a villanyfények, a folyók, tavak és utak kivehető körvonalai szerint igazodva jelölte ki az útvonalat, s irányította a gépeket pontosan Berlin központja felé. Gépeink már a város fölött voltak, s a léghárító ágyúk még mindig nem szólaltak meg. Már ideje volt kioldani a bombákat... Miután bombaterhüktől megszabadultak, féltonnával könnyebb gépeink megfordultak, vissza, kiindulási pontjaik felé, most már sokkal nagyobb sebességgel. Lehetetlen volt megfigyelni a bombázás következményeit, hiszen a reflektorok már belehasították az éjszakába, s minden oldalról látható volt a légvédelmi lövedékek robbanása.

A küldetés lényegében sikerrel járt. Berlint — a nagy honvédő háború során most első ízben — bombázta a szovjet légi haderő. Ez boldogsággal töltötte el repülőinket. A visszaút veszedelmei, az üzemanyag-tartalék szűkös volta, annak a lehetősége, hogy a leszállóhelyen rosszszak a légköri viszonyok: mindez mellékesnek tűnt.

Tizenhárom esztendővel később egyszer együtt repültem Port Arthurba Jevgenyij Nyikolajevics Preobrazsenszkijel, aki akkor már a haditengerészet légierőjének parancsnoka volt. A háborús évekről beszélgettünk, s persze szóba került az első berepülés Berlin fölé. Kiderült, hogy pilótáink már gondoltak erre a lehetőségre, még mielőtt Moszkva kiadta a parancsot.

— Az emberek megértették a küldetés horderejét — mondotta Preobrazsenszkij. — A felhőkben, a felhők fölött repülünk. Akkoriban a navigációs műszerek a gépeken még nem voltak valami híreszek. A rendkívüli feszültség csak akkor robbant ki belőlünk, amikor már végéhez közeledett az akció, s közel jártunk repülőtereinkehez. Több pilóta képtelen volt a földreszállás pillanatáig teljes mértékben uralkodni magán: rosszul kormányoztak, s bukdácsoltak a földreérkezéskor, ami azelőtt soha nem történt meg velük.

Akkor aztán én is elmeséltem Preobrazsenszkijnek, milyen örömmel értesül-

tünk arról, hogy minden gépünk sértetlenül visszatért. amiről én telefonon haladéktalanul értesítettem is a főparancsnokságot.

A fasisztáknak eszükbe sem jutott, hogy fővárosukat szovjet gépek bombázták. Másnap a német lapok a következő jelentéseket közölték: „Az angol légi haderő bombázta Berlint. Halálesetek és sebesülések történtek. Hat angol gépet lelőttünk.“ A jelentésre az angolok válasza a következő volt: „A Berlin bombázásáról szóló német jelentés érdekes és titokzatos, minthogy augusztus 7-ről 8-ra virradóra egyetlen angol gép sem repülte át Berlint.“ A németek ebből kénytelenek voltak arra következtetni, hogy a támadás a szovjet légi haderő műve volt. S ez a kényszerűség pontosan abban a pillanatban következett be, amikor a keleti front gyors győzelméről, s a szovjet légi haderő teljes megsemmisítéséről beszéltek!

Az első berepülést továbbiak követték. De a körülmények mind súlyosabbá váltak. Az ellenség sűrű tüzellel fogadta gépeinket, mihelyt berepültek. S ráadásul Berlin körül is működésbe hozták teljes légelhárító-rendszerüket. Minden alkalommal különleges taktikát kellett kidolgoznunk. A nagy magasság mentette meg repülőinket. Hétezer méteren felül a légelhárítás tüze és a különleges, nagy fényerejű reflektorokkal segített ellenséges vadászok nem jelentettek komoly veszélyt bombázóinkra.